

بررسی عوامل سیاسی بر کاهش فرار مالیاتی در امور مالیاتی زاهدان

مینا احراری سنگانی^۱، زمیفراسفندیاری^۲

^۱ دانشجوی ارشد رشته حسابداری، دانشگاه فنی و حرفه ای دختران بیرجند (نویسنده مسئول)

^۲ استاد دانشگاه فنی و حرفه ای دختران بیرجند

چکیده

هدف از انجام این پژوهش بررسی عوامل سیاسی موثر بر فرار مالیاتی و راه های پیشگیری از آن است. متغیر های مورد بررسی موثر بر فرار مالیاتی در این تحقیق شامل عوامل سیاسی میباشد در این تحقیق از روش توصیفی-پیمایشی برای بررسی فرضیات و پاسخگویی به سوالات تحقیق استفاده شد. جامعه آماری این تحقیق عبارتند از مدیران و کارکنان در اداره کل امور مالیاتی استان سیستان و بلوچستان می باشد. حجم نمونه آماری این تحقیق ۱۰۸ نفر است. این تحقیق در اداره کل امور مالیاتی شهرستان زاهدان انجام گرفته است. برای جمع آوری داده های مورد نیاز در این تحقیق از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. در این تحقیق از آزمون آماری تی استفاده شده است. جهت تحلیل داده های جمع آوری شده و بررسی فرضیات تحقیق از نرم افزار SPSS استفاده شده است. یافته های این تحقیق نشان داد که تمامی متغیر های مورد مطالعه بر فرار مالیاتی تاثیرگذار هستند.

واژه های کلیدی: فرار مالیاتی، عوامل سیاسی، امور مالیاتی

۱. مقدمه

مالیات به مثابه یک نوع هزینه اجتماعی است که افراد یک ملت، در راستای بهره برداری از امکانات و منابع یک کشور، موظف هستند آن را پرداخت نمایند تا امکان جایگزینی این منابع و امکانات فراهم شود. مالیات، در واقع، انتقال بخشی از درآمدهای جامعه به دولت و یا بخشی از سود فعالیت های اقتصادی است که نصیب دولت می شود، زیرا ابزار و امکانات دستیابی به درآمد و سودها را دولت فراهم ساخته است. [۱].

مالیات از ابزارهای مهم مالی دولت می باشد با توجه به اهمیت آن در اقتصاد ایران و همچنین در فرآیند توسعه و بازسازی، یکی از ابزارهای اصلی جهت خصوصی سازی، تعدیل ثروت و توزیع مجدد درآمد، به شمار می رود. یکی از عوامل مؤثر بر افزایش ظرفیت مالیاتی، نگرش و برداشت و رفتار مردم در ارتباط با مالیات است. مردم باید بپذیرند که نفت ثروت مولد است نه درآمد مصرفی و دائمی هم نیست. دیگر آنکه، مردم باید نقش حاکمیت یک دولت اسلامی را از قبیل ایجاد امنیت، رفاه اجتماعی، بهداشت عمومی پذیرفته و اینکه ایفای این نقش هزینه بردار است. با توجه به مطالب فوق، جهت برقراری پایداری متعهدانه مؤدیان به تکالیف مالیاتی، پیش از هرچیز، لازم است تا عوامل مؤثر بر فرار مالیاتی را بشناسیم و بعد از شناسایی این عوامل، راهها و روش های جلوگیری از آن را جستجو و ارائه نماییم [۲].

فرار مالیاتی و اجتناب از پرداخت مالیات دو پدیده های هستند که احتمالاً قدمت آنها به خود پدیده مالیات ستانی بر می گردد هر زمان و مکانی که حاکمان تصمیم به وضع مالیات گرفته اند، افراد و بنگاه ها نیز به دنبال فرار و یا اجتناب از پرداخت آن بوده اند این پدیده در عصر حاضر که به عصر دیجیتال نیز معروف است، رو به گسترش بوده و فرصت های این واحدها بیشتر شده و در عین حال امکان شناسایی آنها نیز مشکل تر گردیده است. برای فرار مالیاتی تعاریف متعددی در متون ارائه شده است. در ادامه، یک تعریف عمومی ارائه می شود. فرار مالیاتی در حالت کلی اشاره به انجام اقدامات غیرقانونی از قبیل حساب سازی، عدم ارائه دفاتر رسمی، انجام فعالیت های اقتصادی زیرزمینی و... به منظور فرار از پرداخت مالیات دارد در این راستا و برای رسیدن به این هدف، درآمدی که مشمول پرداخت مالیات میشود، سودی که به آن مالیات تعلق میگیرد، میزان یا منبع درآمدها مخفی می گردد و یا اقداماتی که سبب تخفیف مالیاتی میگردند، به طور کلی بالاتر از میزان واقعی بیان می شوند [۳]. در تعریفی دیگر هر وضعیتی از عدم تمکین که منجر به عدول از تکالیف مالیاتی، قانونی اشخاص حقیقی و حقوقی گردد، فرار مالیاتی به حساب می آید. از جمله، عدم تسلیم اظهارنامه مالیاتی در موعد مقرر قانونی، گزارش کمتر از واقع درآمد سود یا ثروت، گزارش بیش از واقع کسورات، ارائه اطلاعات مخدوش، تأخیر در پرداخت به موقع مالیات برای سوءاستفاده از شرایط تورمی و، به طور کلی، هرگونه تلاش غیرقانونی برای نپرداختن مالیات، فرار مالیاتی نامیده می شود.

هنجارها و کنش های اجتماعی، عدالت مالیاتی، فساد ماموران مالیاتی، عدم گسترش فرهنگ مالیاتی در جامعه، عدم مبادله اطلاعات کامل، نبود سیستم نظارت و پیگیری در اخذ مالیات، عدم استقبال از تسلیم اظهارنامه های مالیاتی و ضعیف بودن ضمانت های اجرایی در این مورد، تأخیر در وصول مالیات، مشکلات مربوط به تشخیص علی الراس مالیات، قوانین پیچیده و متعدد، عدم شناسایی مودیان و مستند نبودن میزان درآمد آنها، وجود معافیت های وسیع و متنوع و... برخی از عوامل نهادی می باشند در مطالعات متعددی فقدان فرهنگ مالیاتی و آموزش در سطوح مختلف به عنوان علل مهم فرار مالیاتی ذکر شده است در این راستا، ریچاردسون^۱ (۲۰۰۸) در بررسی رابطه بین ابعاد فرهنگی ملی و فرار مالیاتی نتیجه گرفت که سطح پایین تر فرهنگ مالیاتی منجر به سطوح بالاتر فرار مالیاتی می شود. کاسیپیلای^۲ و همکاران (۲۰۰۳) در بررسی نقش آموزش در اجتناب از پرداخت مالیات نشان دادند که رابطه نزدیکی بین آموزش در سطوح مختلف تحصیلی و پذیرش مالیات و پرداخت به موقع آن وجود دارد.

همچنین نرخ مالیات و بار مالیاتی، درآمد مالیات دهندگان، نرخ های تورم و بیکاری، آزادسازی تجاری، اندازه دولت و برخی متغیرهای اقتصادی هستند که در فرار مالیاتی نقش دارند بدون شک رواج و گسترش فرار مالیاتی در هر کشوری تابعی از شرایط اقتصادی است و این شرایط بستگی به ساختار هر کشور دارد [۴].

به رغم کوشش های فراوان، به دلایل گوناگون، تعداد قابل توجهی از مؤدیان، رغبتی برای پرداخت مالیات ندارند. دلایل عمده این پدیده، بی اعتمادی تاریخی، نبود شفافیت و ارتباطی مناسب میان درآمدهای مالیاتی و محل مصرف آنها در کشور می باشد. ولی، به هر حال، واقعیتی است که در بخش درآمدزایی پایدار به عنوان مانع جدی مطرح است [۵]. برای رفع بی اعتمادی و برانگیختن و تشویق مؤدیان مالیاتی، یافتن علت و ریشه ها و، همچنین، طراحی راهکارهای مؤثر و کارآمد، اهمیت ویژه دارد استفاده از ابزارهای مختلف رسانه های و غیر رسانه ای متناسب با نوع مخاطب، انتخاب مخاطبان تأثیرگذار و طراحی شیوه گفتگو با آنها در سنین و گروه های گوناگون اجتماعی، سبب اثرگذاری روشهای در پیش گرفته شده، می شود و همچنین، زمینه حل مسئله را فراهم می کند.

۲. اهداف تحقیق

بررسی تاثیر عوامل سیاسی بر فرار مودیان از پرداخت مالیات.
برسی تاثیر متغیرهای دموگرافیک (سن، تاهل، جنسیت، سابقه کاری و تحصیلات) بر فرار مودیان از پرداخت مالیات.

۳. سوالات تحقیق

سوال اول: آیا بین عوامل سیاسی و فرار مودیان از پرداخت مالیات رابطه معناداری وجود دارد؟

سوال دو: آیا بین متغیرهای دموگرافیک (سن، تاهل، جنسیت، سابقه کاری و تحصیلات) با فرار مودیان از پرداخت مالیات رابطه معناداری وجود دارد؟

۴. پیشینه تحقیق

مالیات و فرار مالیاتی از مسائل مهم اقتصادی ست که توجه محققین زیادی را در عرصه اقتصادی به خود جلب کرده است. در ادامه به صورت خلاصه به چند تحقیقی که در این زمینه انجام شده اشاره می کنیم.
صمدی (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان "فرار مالیاتی در ایران" بررسی علل و آثار و برآورد میزان فرار مالیاتی در اقتصاد ایران پرداخت. برای رسیدن به این منظور از روش علل چندگانه و آثار چندگانه و داده های دوره ۱۳۴۹ تا ۱۳۸۶ استفاده شده نمود. نتایج حاصل از برآورد الگو نشان داد که شاخص فرار مالیاتی در ایران طی دوره مورد بررسی فراز و نشیب هایی داشته و این روند در کل افزایشی بوده است همچنین نتایج برآورد الگوی برگزیده نشان داد که بار مالیاتی، اندازه دولت، درآمد مصرف کننده، نرخ تورم و نرخ بیکاری از جمله عوامل مهم اثرگذار بر گسترش فرار مالیاتی در ایران طی دوره مورد بررسی بوده است. در این میان، اندازه دولت، بار مالیاتی و درآمد مصرف کننده به ترتیب بیشترین تاثیر را در گسترش این پدیده در ایران داشته اند [۴].

امیری (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان "سلامت و راهبردهای پیشگیری از فساد در نظام مالیاتی" ضمن تعریف فساد و علل پیدایش آن به راهکارهای پیشگیری و مبارزه با آن پرداخت. وی بیان نمود که هرچند فساد (اداری و مالی) (جوامع گوناگونی را می آزد، وجود آن در کشور ما که خود را به الگو ساختن از نظام علوی مفتخر می داند زشت تر می نماید. در کشور ما علیرغم تلاش هایی که در زمینه اصلاح فساد صورت گرفته متأسفانه همچنان شاهد شیوع این پدیده در جامعه می باشیم. از دلایل عدم موفقیت می توان به فقدان برنامه منسجم و استراتژیک برای حل این معضل اشاره نمود. مشکل فساد حل نخواهد شد مگر آنکه برنامه ای منسجم و با در نظر گرفتن تمام ابعاد تدوین و از هرگونه نگاه تک بعدی اجتناب شود. دستگاه مالیاتی یک دستگاه حکومتی از نوع مال ی و از بخش هایی است که مستعد فساد (اداری، مالی و ...) است و اصلاحات در این بخش

ضروری می باشد. وی در نتیجه تحقیق خود اظهار کرد که فساد عارضه ای چند بعدی است که تبعات منفی آن سنگین و گاه غیرقابل جبران می باشد در پیدایش این پدیده نامیمون عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و... نقش دارند، بنابراین در راه مبارزه با آن توجه به تمام ابعاد اجتناب ناپذیر است. حضرت امیر در راه مبارزه با فساد در بعد نظری با بیان مواضع حکیمانه و برحذر داشتن از اخلاق رذیله و با تأکید بر اصل نظارت الهی، نظارت مردمی، تأکید بر اصل تعهد و مسئولیت پذیری به تقویت خودکنترلی پرداختند و در بعد عملی، علاوه بر نظارت دقیق بر عملکرد کارکنان با ایجاد برنامه های اصلاحی از جمله برکناری و عزل کارگزاران نااهل و... به مبارزه گسترده ای با فساد پرداختند [۶].

نصراصفهانی (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان "بررسی عوامل موثر بر فرار مالیاتی بر اساس مدل پستل، از دیدگاه مؤدیان و کارشناسان مالیاتی" به بررسی عوامل موثر در فرار مالیاتی از نظر مؤدیان و کارشناسان مالیاتی پرداخت. در تحقیق وی نتایج تحقیق از منظر مؤدیان مشاغل نشان میدهد که همه عوامل، به جز عوامل محیطی و اجتماعی، تأثیرشان بر فرار مؤدیان در پرداخت مالیات از حد متوسط بیشتر است و از دیدگاه کارشناسان کادر تشخیص، تنها عامل محیطی، تأثیرش از حد متوسط کمتر است. عامل اقتصادی و سیاسی و قانونی، در هر دو جامعه آماری، بیشترین تأثیر را داشته اند. با توجه به یافته های تحقیق، پیشنهادات می شود: تناسب میزان مالیات دریافتی از مؤدیان با درآمدها و خدمات ارائه شده به مؤدیان برقرار شده و خواسته ها و نظرات مؤدیان در پرداخت مالیات مد نظر باشد همچنین، کاهش پیچیدگی های اداری، اعطای تسهیلات ویژه، همچون تخفیف دادن به مؤدیان در پرداخت مالیات، طراحی سیستم ارزیابی عملکرد کارشناسان مالیاتی بر اساس خدمات ارائه شده به مؤدیان، اعطای جوایز تشویقی به مؤدیان، ایجاد وحدت رویه در تفسیر قوانین مالیاتی، آموزش و ارتقای سطح علمی کارشناسان مالیاتی، شفاف سازی در باب میزان مالیات وصول شده و مصارف مالیات های آخذ شده پیشنهاد می گردند [۷].

هادیان (۱۳۹۱) در تحقیق با عنوان "شناسایی عوامل موثر بر فرار مالیاتی در اقتصاد ایران" به بررسی پدیده فرار مالیاتی و شناسایی عوامل موثر بر آن در اقتصاد ایران پرداخت. از نظر وی اگرچه مطالعات تجربی متعددی با استفاده از تکنیک و روش های مختلف به بررسی و تجزیه و تحلیل این موضوع پرداختند، اما در بین آنها وجه مشترکی وجود دارد که عمده مطالعه های، نرخ مالیات، پیچیدگی قوانین و مقررات ذی ربط، سرمایه اجتماعی و تورم را عوامل اصلی تأثیرگذار بر فرار مالیاتی برشمرده اند. وی در مطالعه خود با استفاده از این یافته و لحاظ نمودن همه این عوامل در یک الگوی اقتصاد سنجی به میزان چگونگی تأثیر هر یک بر پدیده فرار مالیاتی در اقتصاد ایران پرداخته است. هر چند تعیین شاخص برای عوامل مذکور از مشکلات و محدودیت این مطالعه به حساب می آید، اما تلاش گردید تا با آمار و اطلاعات موجود و شاخص های عمومی و مورد قبول محققین در این حوزه، پاسخ قابل دفاعی به پرسش پژوهش داده شود. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می دهد که تمامی عوامل توضیحی لحاظ شده در مدل، نرخ مالیات، پیچیدگی قوانین و مقررات، نبود سرمایه اجتماعی و تورم، همگی در بلندمدت اثر مثبت و معنی داری بر فرار مالیاتی در اقتصاد ایران داشت هاند. این یافته در کوتاه مدت نیز صادق بوده، به جز اینکه نرخ تورم نقش تعیین کننده ای در فرار مالیاتی در کوتاه مدت نداشته است [۸].

جعفری صمیمی و حمزه ای (۱۳۸۴) به بررسی عوامل موثر بر فرار مالیاتی صنف طلافروشان استان مازندران پرداخته اند آنها نمون های تصادفی با حجم ۲۳۴ نفر را از میان حدود ۶۲۲ نفر انتخاب نموده و با استفاده از روش تحلیل واریانس یک طرفه و روش تحلیل عاملی متغیرهای مربوط به فرار مالیاتی، عوامل تعینی نکننده آن را مورد بررسی قرار دادند نتایج پژوهش نشان داد که از میان سه گروه عوامل سازمانی، قانونی و ساختاری به ترتیب عوامل ساختاری، قانونی و سازمانی به عنوان عوامل موثر بر فرار مالیاتی شناسایی شدند و از میان متغیرهای پژوهش ضعف گردش پولی کشور، ضعف نظام اطلاعات مالیاتی و پیچیدگی قوانین مالیاتی به ترتیب بیشترین تأثیر را در ایجاد فرار مالیاتی طلا فروشان مازندران داشت هاند. با توجه به پژوهش های انجام شده داخلی و خارجی در این زمینه چند نکته شایان ذکر است: نخست اینکه، همان گونه که اکثر مطالعه های خارجی صورت گرفته بر می آید، نتایج پژوهش به میزان قابل ملاحظه ای تحت تأثیر روش اندازه گیری فرار مالیاتی قرار گرفته است به گونه ای که در برخی از مطالعه ها تغییر این متغیر مهم توانسته است تا حدودی نتیجه را تغییر دهد دوم اینکه، در اکثر

پژوهش های انجام شده خارجی چند متغیر توضیحی بیشتر از بقیه مورد توجه محققان بوده است که از مهم ترین آنها می توان به نرخ مالیات، سرمایه اجتماعی، پیچیدگی قوانین و مقررات، سطح توسعه یافتگی و سطح درآمد اشاره کرد [۹].

یودیال^۳ (۲۰۱۰) به بررسی رابطه میان فرهنگ و فرار مالیاتی در نیجریه پرداختند. آنها با استفاده از ۱۰۵ پرسشنامه تکمیل شده و در نظر گرفتن سه متغیر اجرا قانون، اعتماد به دولت و اعتقادات دینی به عنوان متغیرهای فرهنگی، دریافتند که بین اجرای قانون و فرار مالیاتی یک رابطه مثبت قوی و معنی دار وجود دارد. همچنین میان میزان اعتماد به دولت و فرار مالیاتی نیز یک رابطه مثبت و معنی دار وجود داشته است که میزان معنی داری در این حالت بیشتر از مورد قبل بوده است (۵) در مقابل ۱۰ درصد، ولی در مقابل، بین دین داری و فرار مالیاتی هیچ گونه رابطه معنی داری وجود نداشته است [۱۰].

ریچاردسون^۴ (۲۰۰۶) به بررسی عوامل موثر بر فرار مالیاتی برای ۴۵ کشور پرداخت. وی در اهمیت انجام این کار این گونه بیان می کند که شناسایی عوامل موثر بر فرار مالیاتی منجر به نتیجه گیری درست در این زمینه شده و به مجریان قوانین و مقررات این اجازه را می دهد تا با طراحی و به کارگیری سیاست های درست و مناسب اثرات مخرب این پدیده را تا حد امکان کاهش دهد و با استفاده از روش داده های پنل به این نتیجه رسیده است که عوامل غیراقتصادی و از میان تمامی عوامل موثر بر فرار مالیاتی، پیچیدگی قوانین و مقررات بیشترین تأثیر را بر فرار مالیاتی داشته اند در میان عوامل اقتصادی نیز می توان به سطح تحصیلات، میزان درآمد، عدالت و اخلاق مالیاتی اشاره کرد و نتیجه گیری می نماید که با کاهش پیچیدگی قوانین و مقررات مالیاتی، افزایش سطح تحصیلات افراد و بهبود منابع درآمدی، میزان فرار مالیاتی در کشورها کاهش خواهد یافت [۱۱].

سوکرام^۵ (۲۰۰۵) با استفاده از روش الگوی خود توضیح با وقفه های گسترده به علل شکل گیری فرار مالیاتی در ترینیداد و توباگو طی دوره ۲۰۰۰ - ۱۹۶۰ پرداخته است. وی با برآورد اقتصاد زیرزمینی از طریق مدل پولی تانزی به این نتیجه رسیده است که در بلندمدت از میان عوامل مختلف اقتصادی: درآمد سرانه، واردات، بدهی خارجی، بیکاری و تورم بر سطح فرار مالیاتی تأثیر گذار بوده اند. از میان عوامل موثر یاد شده تورم و بیکاری با فرار مالیاتی رابطه ای مستقیم داشته اند، لذا وی پیشنهاد می - کند که دولت می تواند با استفاده از سیاست های پولی و مالی خود این دو متغیر و در نتیجه میزان فرار مالیاتی را تحت تأثیر قرار دهد در خصوص رابطه مثبت میان بدهی خارجی و فرار مالیاتی این محقق معتقد است که دولت باید در این زمینه محتاط تر عمل نماید و آن دسته از مخارجی که از این طریق تأمین مالی می شوند را کاهش دهد [۱۲].

جکسون^۶ (۱۹۸۶) در بررسی فرار مالیاتی اثر ۱۴ متغیر را به شرح زیر بر روی این پدیده بررسی کرده اند: سن، جنسیت، تحصیلات و وضعیت اشتغال (عوامل جمعیتی) سطح درآمد، منبع درآمدی، نرخ های مالیات، جریمه ضمانت اجرا و احتمال شناسایی (عوامل اقتصادی) پیچیدگی قوانین و مقررات، عدالت، قرارداد انجام کار، و اخلاق مالیاتی (عوامل رفتاری). ریچای^۷ (۲۰۰۴) ارتباط بین برخی از عوامل موثر بر دلگرمی مالیاتی و فرار مالیاتی را برای ۳۰ کشور مورد بررسی قرار داد. یافته های وی حاکی از آن است که سطح آزادی اقتصادی، سطح اهمیت بازار سهام، میزان کارآمدی قوانین رقابتی و ارزش های اخلاقی والا تأثیر منفی قابل ملاحظه ای بر فرار مالیاتی داشته اند [۱۱].

جورنسکوف^۸ (۲۰۱۰) با در نظر گرفتن ۲۹ کشور اروپایی به بررسی عوامل موثر بر فساد پرداخته است و با بررسی عوامل مختلف به این نتیجه دست یافت که توسعه اقتصادی، سرمایه اجتماعی و محیط مقرراتی کامل و مناسب تأثیر منفی بر فساد دارند علاوه بر این، در الگوی وی، تورم و میزان باز بودن اقتصادی بر خلاف انتظار تأثیری بر فساد نداشته است.

^۳Uadiale

^۴Sookram

^۵Jackson

^۸Riahi

۵. نوع پژوهش

این تحقیق بر اساس هدف کاربردی و بر اساس نحوه جمع آوری داده‌ها پیمایشی-همبستگی می‌باشد. تحقیق کاربردی، پژوهشی است که با استفاده از نتایج تحقیقات بنیادی به منظور بهبود و به کمال رساندن رفتارها، روش‌ها، ابزارها، وسایل، تولیدات، ساختارها و الگوهای مورد استفاده جوامع انسانی انجام می‌شود. هدف تحقیق کاربردی توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است. در تحقیق پیمایشی هدف بررسی توزیع ویژگی‌های یک جامعه است و بیشتر تحقیق‌های مدیریت از این نوع می‌باشد. در پژوهش پیمایشی پارامترهای جامعه بررسی می‌شوند. در اینجا پژوهشگر با انتخاب نمونه‌ای که معرف جامعه است به بررسی متغیرهای پژوهش می‌پردازد. در تحقیقات همبستگی رابطه میان متغیرها بر اساس هدف پژوهش تحلیل می‌گردد.

۶. جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه آماری این تحقیق، عبارتند از مدیران و کارکنان در اداره کل امور مالیاتی استان سیستان و بلوچستان می‌باشد که در این تحقیق حجم جامعه آماری ۱۵۰ نفر در نظر گرفته شده است. در این تحقیق جهت برآورد حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان استفاده شده است. با توجه به اینکه حجم جامعه آماری شامل مدیران و کارکنان در اداره کل امور مالیاتی استان سیستان و بلوچستان ۱۵۰ نفر در نظر گرفته شده است، با توجه به این تعداد جامعه آماری، حجم نمونه ۱۰۸ نفر در نظر گرفته شد.

۷. تجزیه و تحلیل داده‌ها

۷-۱. آمار توصیفی

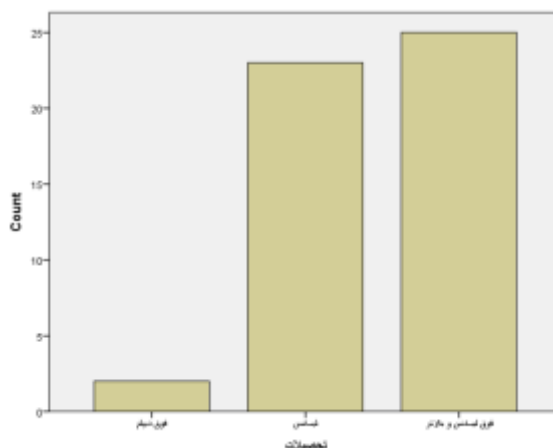
در این قسمت توصیفی آماری از جامعه مورد مطالعه در قالب جداول و نمودارها نشان می‌دهیم.

برخی از ویژگی‌های دموگرافیک (سن، تاهل، جنسیت، سابقه کاری و تحصیلات) در قالب جداول و نمودارهای زیر ارائه گردیده است.

جدول ۱: توزیع فراوانی گروه‌ها به تفکیک میزان تحصیلات

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد
فوق دیپلم	۲	۴/۰
لیسانس	۲۳	۴۶/۰
فوق لیسانس و بالاتر	۲۵	۵۰/۰
مجموع	۵۰	۱۰۰/۰

همچنان که جدول (۱) نشان می دهد توزیع فراوانی میزان تحصیلات با ذکر درصد بیان گردیده است. طبق این آمار بیشترین فراوانی و درصد مربوط به گروه فوق لیسانس و بالاتر، ۲۵ نفر (۵۰/۰) و کمترین فراوانی و درصد مربوط به گروه فوق دیپلم، ۲ نفر (۴/۰) می باشد

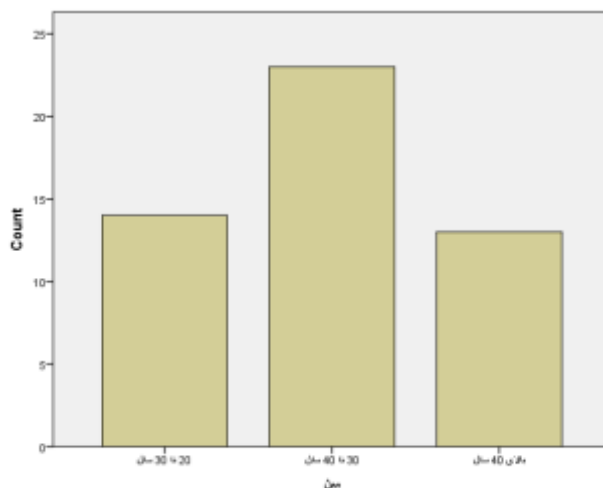

نمودار ۱: توزیع فراوانی به تفکیک میزان تحصیلات

جدول ۲: توزیع فراوانی گروه ها به تفکیک سن

سن	فراوانی	درصد
۲۰ تا ۳۰ سال	۱۴	۲۸/۰
۳۰ تا ۴۰ سال	۲۳	۴۶/۰
بالای ۴۰ سال	۱۳	۲۶/۰
مجموع	۵۰	۱۰۰/۰

همچنانکه جدول (۲) نشان می دهد توزیع فراوانی سن با ذکر درصد بیان گردیده است. طبق این آمار بیشترین فراوانی و درصد مربوط به گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال، ۲۳ نفر (۴۶/۰) و کمترین فراوانی و درصد مربوط به گروه سنی بالای ۴۰ سال، ۱۳ نفر (۲۶/۰) می باشد.

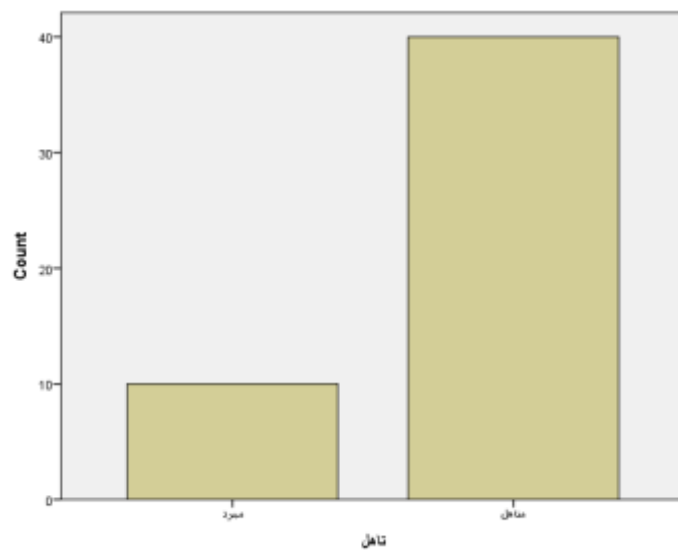

نمودار ۲: توزیع فراوانی به تفکیک سن

جدول ۳: توزیع فراوانی گروه ها به تفکیک تاهل

تاهل	فراوانی	درصد
مجرد	۱۰	۲۰/۰
متاهل	۴۰	۸۰/۰
مجموع	۵۰	۱۰۰/۰

همچنانکه جدول ۳ نشان می‌دهد توزیع فراوانی تاهل با ذکر درصد بیان گردیده است. طبق این آمار گروه متاهل دارای بیشترین آمار، ۴۰ نفر (۸۰/۰) می باشد.

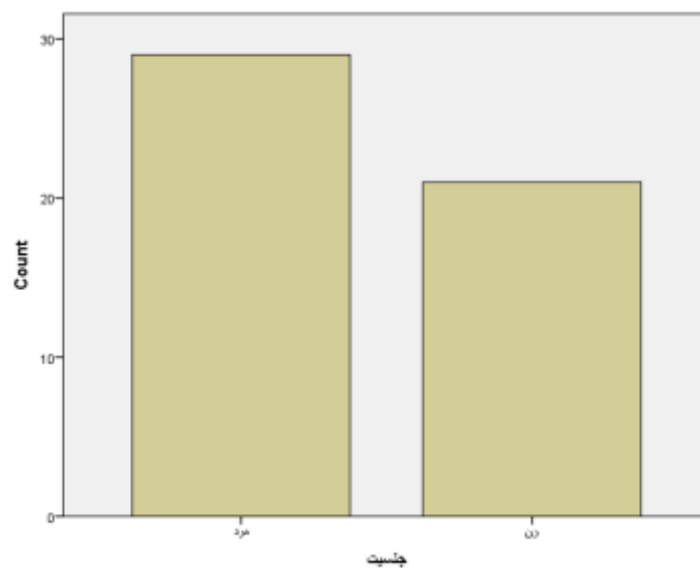

نمودار ۳: توزیع فراوانی به تفکیک تاهل

جدول ۴: توزیع فراوانی گروه ها به تفکیک جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۲۹	۵۸/۰
زن	۲۱	۴۲/۰
مجموع	۵۰	۱۰۰/۰

همچنانکه جدول ۴ نشان می دهد توزیع فراوانی جنسیت با ذکر درصد بیان گردیده است. طبق این آمار گروه مردان دارای بیشترین آمار ، ۲۹ نفر (۵۸/۰) می باشد.

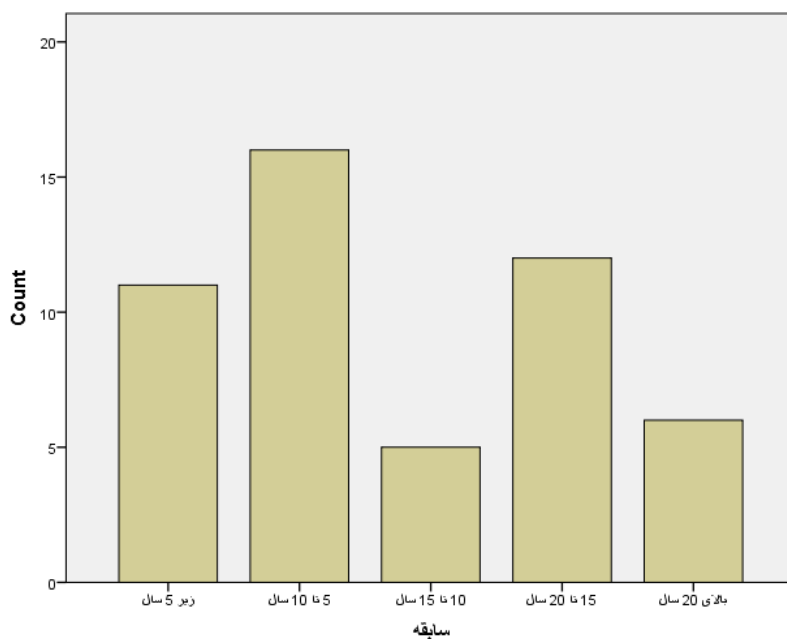

نمودار ۴: توزیع فراوانی به تفکیک جنسیت

جدول ۵: توزیع فراوانی گروه ها به تفکیک سابقه کاری

سابقه کاری	فراوانی	درصد
زیر ۵ سال	۱۱	۲۲/۰
۵ تا ۱۰ سال	۱۶	۳۲/۰
۱۰ تا ۱۵ سال	۵	۱۰/۰
۱۵ تا ۲۰ سال	۱۲	۲۴/۰
بالای ۲۰ سال	۶	۱۲/۰
مجموع	۵۰	۱۰۰/۰

همچنانکه جدول ۵ نشان می دهد توزیع فراوانی سابقه کاری با ذکر درصد بیان گردیده است. طبق این آمار بیشترین فراوانی و درصد مربوط به گروه با سابقه کاری ۵ تا ۱۰ سال ، ۱۶ نفر (۳۲/۰) و کمترین فراوانی و درصد مربوط به گروه با سابقه کاری ۱۰ تا ۱۵ سال ، ۵ نفر (۱۰/۰) می باشد.

نمودار ۵: توزیع فراوانی به تفکیک سابقه کاری

۷-۲. آمار استنباطی

جدول ۶: میانگین و انحراف استاندارد پرسشنامه فرار مودیان از پرداخت مالیات

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
عوامل سیاسی	۱۰/۱۶	۰/۳۸	۴/۰	۱۶/۰
عوامل اقتصادی	۱۱/۳۲	۰/۴۵	۴/۰	۱۸/۰
عوامل اجتماعی	۱۲/۵۴	۰/۳۹	۷/۰	۱۹/۰
عوامل تکنولوژی	۱۲/۶۶	۰/۴۰	۴/۰	۱۹/۰
عوامل محیطی	۱۲/۰۸	۰/۳۹	۶/۰	۱۷/۰
عوامل قانونی	۱۷/۳۰	۰/۶۴	۵/۰	۲۵/۰
نمره کلی فرار مودیان از پرداخت مالیات	۷۶/۰۶	۱/۹۱	۴۲/۰	۱۰۰/۰

نتایج به دست آمده از جدول ۶ حاکی از آن است که به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین در بین متغیرهای ضمانت های اجرایی قوانین و مقررات مالیاتی و کاهش فرار مالیاتی مربوط به مولفه عوامل قانونی (۱۷/۳۰) و مولفه ی عوامل سیاسی (۱۰/۱۶) می باشد. همچنین بیشترین و کمترین انحراف استاندارد به ترتیب مربوط به عوامل قانونی (۰/۶۴) و مولفه ی عوامل سیاسی (۰/۳۸) می باشد. با توجه به نمره کلی فرار مودیان از پرداخت مالیات میانگین و انحراف استاندارد این متغیر برابر ۷۶/۰۶ و ۱/۹۱ می باشد.

پاسخ به سوالات تحقیق

سوال اول : آیا بین عوامل سیاسی و فرار مودیان از پرداخت مالیات رابطه معناداری وجود دارد؟

جدول (۷)، نتایج آزمون ضریب همبستگی عوامل سیاسی و فرار مودیان از پرداخت مالیات

متغیر	فرار مودیان از پرداخت مالیات	
عوامل سیاسی	R	۰/۵۴۵**
	Sig	۰/۰۰

*۰/۰۵ ≤ **۰/۰۱ ≤

در جدول (۷) نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون نشان می دهد که بین عوامل سیاسی با فرار مودیان از پرداخت مالیات با توجه به میزان Sig که برابر ۰/۰۰ و کمتر از ۰/۰۵ می باشد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

سوال دو : آیا بین متغیرهای دموگرافیک (سن، تاهل، جنسیت، سابقه کاری و تحصیلات) با فرار مودیان از پرداخت مالیات رابطه معناداری وجود دارد؟

الف) بررسی رابطه تاهل با فرار مودیان از پرداخت مالیات

جدول (۸) نتایج آزمون t مستقل متغیر تاهل با فرار مودیان از پرداخت مالیات

متغیر	تاهل	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	۹۵٪ فاصله اطمینان تفاوت	
										کران پایین	کران بالا
فرار مودیان از پرداخت مالیات	مجرد	۱۰	۷۲/۵۰	۱۲/۰۶	۳/۸۱	۰/۹۲	۴۸	۰/۳۵	-۴/۴۵	۱۰	۵/۲۰
	متاهل	۴۰	۷۶/۹۵	۱۳/۹۱	۲/۱۹	-				-۱۴	

در جدول (۸) نتایج آزمون t مستقل نشان می دهد که بین فرار مودیان از پرداخت مالیات با تاهل با توجه به میزان sig که برابر ۰/۳۵ و بیشتر از ۰/۰۵ می باشد رابطه معناداری وجود ندارد.

ب) بررسی رابطه جنسیت با فرار مودیان از پرداخت مالیات

جدول (۹) نتایج آزمون t مستقل متغیر تاهل با فرار مودیان از پرداخت مالیات

متغیر	جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	۹۵٪ فاصله اطمینان تفاوت	
										کران پایین	کران بالا
فرار مودیان از پرداخت مالیات	مرد	۲۹	۳۱/۷۷	۱۴/۰۰	۲/۵۹	۰/۷۶	۴۸	۰/۴۴	۲/۹۷	۸۷	۸۲
	زن	۲۱	۳۳/۷۴	۱۳/۰۸	۲/۸۵					-۴	۱۰

(پ) بررسی رابطه سن با فرار موذیان از پرداخت مالیات

		درجه آزادی	میانگین مربع	F	Sig.
Between Groups		۲	۷۵.۳۱۸	.۳۹۹	.۶۷۳
Within Groups	فرار مودیان از پرداخت مالیات	۴۷	۱۸۸.۶۸۵		
Total		۴۹			

(ت) بررسی رابطه تحصیلات با فرار مودیان از پرداخت مالیات

		مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	F	Sig.
Between Groups		۲۰۴.۱۹۰	۲	۱۰۲.۰۹۵	.۵۴۴	.۵۸۴
Within Groups	فرار مودیان از پرداخت مالیات	۸۸۱۴.۶۳۰	۴۷	۱۸۷.۵۴۵		
Total		۹۰۱۸.۸۲۰	۴۹			

در جدول (۱۱) نتایج آزمون ANOVA نشان می‌دهد که بین فرار مودیان از پرداخت مالیات با تحصیلات با توجه به میزان sig که برابر ۰/۵۸ و بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد رابطه معناداری وجود ندارد.

پ) بررسی رابطه سابقه کاری با فرار مودیان از پرداخت مالیات

جدول (۱۲) نتایج آزمون ANOVA متغیر سابقه کاری با فرار مودیان از پرداخت مالیات

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	۶۸۰.۲۸۹	۴	۱۷۰.۰۷۲	.۹۱۸	.۴۶۲
Within Groups	۸۳۳۸.۵۳۱	۴۵	۱۸۵.۳۰۱		
Total	۹۰۱۸.۸۲۰	۴۹			

در جدول (۱۲) نتایج آزمون ANOVA نشان می‌دهد که بین فرار مودیان از پرداخت مالیات با سابقه کاری با توجه به میزان sig که برابر ۰/۴۶ و بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد رابطه معناداری وجود ندارد.

۸. نتیجه گیری و پیشنهادات

مالیات از ابزارهای مهم مالی دولت می‌باشد با توجه به اهمیت آن در اقتصاد ایران و ، همچنین ، در فرآیند توسعه و بازسازی، یکی از ابزارهای اصلی جهت خصوصی سازی، تعدیل ثروت و توزیع مجدد درآمد، به شمار می‌رود. یکی از عوامل مؤثر بر افزایش ظرفیت مالیاتی ، نگرش و برداشت و رفتار مردم در ارتباط با مالیات است مردم باید بپذیرند که نفت ثروت مولد است نه درآمد مصرفی ، و دائمی هم نیست. دیگر آنکه، مردم باید نقش حاکمیت یک دولت اسلامی را از قبیل ایجاد امنیت ، رفاه اجتماعی ، بهداشت عمومی پذیرفته و اینکه ایفای این نقش هزینه بردار است. با توجه به مطالب فوق، جهت برقراری پایداری متعهدانه مؤدیان به تکالیف مالیاتی، پیش از هر چیز، لازم است تا عوامل مؤثر بر فرار مالیاتی را بشناسیم و بعد از شناسایی این عوامل، راه‌ها و روش‌های جلوگیری از آن را جستجو و ارائه نماییم.

فرار مالیاتی و اجتناب از پرداخت مالیات دو پدیده‌های هستند که احتمالاً قدمت آنها به خود پدیده مالیات ستانی بر می‌گردد هر زمان و مکانی که حاکمان تصمیم به وضع مالیات گرفته‌اند، افراد و بنگاه‌ها نیز به دنبال فرار و یا اجتناب از پرداخت آن بوده‌اند این پدیده در عصر حاضر که به عصر دیجیتال نیز معروف است، رو به گسترش بوده و فرصت‌های این واحدها بیشتر شده و در عین حال امکان شناسایی آنها نیز مشکل‌تر گردیده است.

فرار از پرداخت مالیات در کشورهای در حال توسعه امری شایع است که عمدتاً به دلیل دشواری جمع‌آوری اطلاعات مربوط به درآمد، تولید، مبادلات، اسناد مالکیت و ارث در این گونه کشورها مرتبط می‌شود. در این کشورها اخذ مالیات برای بسیاری از

مردم یک مفهوم عجیب ناخوشایند و گاهی نیز غیرقابل درک به شمار می‌رود که این امر یعنی سرسختی در پرداخت مالیات و تنها شمار اندکی از مردم علاقه‌مند به پرداخت مالیات هستند. میل به فرار مالیات به انگیزه‌های فرهنگی و پایین بودن سطح فرهنگ مالیاتی در جامعه و در عین حال انگیزه‌های اقتصادی مربوط می‌شود. اگرچه مالیات ستانی در ایران نوپا نیست و همچنین از وصول مالیات به طریق نظام شبه سیستمی در حدود یک قرن در ایران می‌گذرد، اما همچنان نمی‌توان ادعا کرد که نظام مالیات‌گیری در ایران حتی شبیه کشورهای تقریباً در حال توسعه است. با توجه به اهمیت موضوع مالیات، فرار مالیاتی و شناسایی عوامل موثر بر آن در این تحقیق مهمترین عوامل موثر بر فرار مالیاتی شناسایی و تاثیر آنها بر فرار مالیاتی مشخص شد.

در تمامی کشورها بخش عمده‌ای از منابع درآمدی دولت از طریق اخذ مالیات تأمین می‌شود. البته سهم مالیات از کل درآمدهای عمومی در میان کشورها متفاوت بوده و میزان آن بستگی به سطح توسعه و ساختار اقتصادی آنها دارد اگر چه فرار مالیاتی حتی در کشورهای دارای یک نظام مالیاتی به طور کامل توسعه یافته نیز مشاهده می‌شود، ولی این مسئله برای کشورهای در حال گذار و آن دسته از کشورهایی که از نظام‌های قدیمی جمع‌آوری مالیات استفاده می‌کنند، بحرانی‌تر است. فرار مالیاتی مسئله‌ای است که از چند جهت می‌تواند بر اقتصاد اثر گذار باشد نخست اینکه، توانایی دولت را در جمع‌آوری مالیات و برآوردن نیازهای بودجه‌ای کاهش می‌دهد در واقع، فرار مالیاتی با کاهش درآمدهای مالیاتی، توزیع بار مالیاتی را تحت تأثیر قرار داده و می‌تواند از طریق محدود کردن گزینه‌های مورد انتخاب دولت، سیاست مالی را با مشکل روبه‌رو سازد دوم اینکه، فرار مالیاتی می‌تواند یک سری تبعات منفی دیگری نیز برای اقتصاد به دنبال داشته باشد برای مثال، تحمیل بار بر بودجه دولت، با مشکل روبه‌رو ساختن تصمیم‌گیری‌های اقتصادی، توزیع ناعادلانه ثروت و تأثیر منفی بر پس انداز و انباشت سرمایه بخش خصوصی همراه است.

در کشورهای غنی از نظر منابع طبیعی، دولت‌ها به دلیل سهل الوصول بودن درآمد ناشی از فروش ثروت منابع (مانند نفت) توجه اندکی به درآمدهای مالیاتی می‌کنند این در حالی است که درآمدهای مالیاتی باثبات ترین و مطمئن ترین منبع محسوب می‌شود. اقتصاد نفتی ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده و می‌توان به جرات گفت که دولت سهم بسیار ناچیزی از درآمدهای خود را از ناحیه درآمدهای مالیاتی کسب می‌کند. این درحالی است که مالیات ستانی در ایران سابقه دیرینه‌ای در حدود ۳۰۰۰ سال دارد. در کنار این مسائل، میزان فرار مالیاتی نیز به مشکل مهمی تبدیل شده است.

در این مطالعه به بررسی پدیده فرار مالیاتی و شناسایی عوامل موثر بر آن پرداخته شد اگرچه مطالعات تجربی متعددی با استفاده از تکنیک و روش‌های مختلف به بررسی و تجزیه و تحلیل این موضوع پرداخته‌اند، اما در بین آنها وجه مشترکی وجود دارد که عمده مطالعه‌های، نرخ مالیات، پیچیدگی قوانین و مقررات ذی ربط، سرمایه اجتماعی و تورم را عوامل اصلی تأثیرگذار بر فرار مالیاتی برشمرده‌اند مطالعه حاضر با استفاده از این یافته و لحاظ نمودن همه این عوامل به میزان چگونگی تأثیر هر یک بر پدیده فرار مالیاتی پرداخته است.

در جهت پیشگیری از فرار مالیاتی بر اساس نتایج حاصل از تحقیق پیشنهاد می‌شود:

در زمینه عوامل سیاسی دولت از تدابیر و ابزارهای سیاسی همچون تدابیر دولت مانند میزان مداخله در اقتصاد شامل سیاست داخلی و خارجی، نقش احزاب، اتحادیه‌ها و اصناف، شفافیت عملکرد دولت، نقش رسانه‌ها و مطبوعات، سیاستهای دولت، سیاست‌های مالیاتی در جهت کاهش فرار مالیاتی استفاده نماید.

به عوامل عوامل اقتصادی موثر بر عملکرد جامعه، بنگاه‌ها و سازمان‌ها توجه شود این عوامل شامل نرخ بهره، رکود، تولید ناخالص ملی و وضعیت اقتصاد داخلی و خارجی، درصد بیکاری، دستمزدها، ثبات اقتصادی، کسری بودجه، تغییرات مالیات، رشد اقتصادی، تورم و نرخ ارز است.

به فاکتورهای اجتماعی که جامعه و سازمان از آنها تأثیر می‌پذیرد توجه شود، از جمله این فاکتورها می‌توان از فرهنگ مصرف، ارزش‌ها، رفتارها، افکار و سبک‌های زندگی افراد در محیط بیرونی نام برد که از شرایط فرهنگی، زیست محیطی، بوم - شناسی، مذهبی، آموزشی و قومی نشأت می‌گیرد. همانند نیروهای دیگر در محیط، نیروهای اجتماعی نیز، به دلیل تغییرات

ثابتی که در نتیجه تلاش افراد برای ارضاء خواسته ها و نیازشان حاصل می شود، پویا هستند. بدون شک، در نظر گرفتن رو ندها و اثرات فرهنگی و اجتماعی در شناسایی فرصت ها و تهدیدات ناشی از آن و تدوین استراتژی های سازمانی مؤثر خواهد بود در ادامه عمده ترین عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر عملکرد بنگاه های اقتصادی کشور نشان داده میشود که شامل وضعیت اشتغال، امنیت اجتماعی، طبقات اجتماعی، امید به زندگی، نگرش به کسب و کار، نرخ زاد و ولد، اعتقادات مذهبی و ... میباشد منظور تغییر در روند اجتماعی بر تقاضا برای محصولات و دسترسی و تمایل افراد به کار است.

توجه به عوامل تکنولوژیکی: فن آوریهای جدید، محصولات و فرآیندهای جدیدی را به وجود میآورند؛ شامل زیرساخت - های تکنولوژیکی، اینترنت و اینترنت، انتقال تکنولوژی، امنیت اطلاعاتی، تکنولوژیهای نوین اطلاعاتی. توجه به این عوامل در نظام مالیاتی می تواند در کاهش فرار مالیاتی مؤثر باشد.

توجه به عوامل قانونی: قانون به مجموعه مقررات و دستورالعمل هایی اطلاق می شود که از طرف مقامات ذی صلاح یک کشور تدوین شده و به اجرا گذاشته می شود. اینها به محیط تحت پوشش قانونی ارتباط می یابند که سازمانها در آن مشغول فعالیت هستند. شامل تفسیر قانون، قوانین مالیاتی، قوانین ضد انحصار، اجرای قوانین، پیچیدگی قوانین، تصویب قوانین و ... میباشد. در نظر گرفتن عوامل مرتبط با قانون در جهت کاهش فرار مالیاتی می تواند مؤثر باشد.

نتیجه گیری

در تمامی کشورها بخش عمد های از منابع درآمدی دولت از طریق اخذ مالیات تأمین می شود. البته سهم مالیات از کل درآمدهای عمومی در میان کشورها متفاوت بوده و میزان آن بستگی به سطح توسعه و ساختار اقتصادی آنها دارد اگر چه فرار مالیاتی حتی در کشورهای دارای یک نظام مالیاتی به طور کامل توسعه یافته نیز مشاهده می شود، ولی این مسئله برای کشورهای در حال گذار و آن دسته از کشورهایی که از نظام های قدیمی جمع آوری مالیات استفاده می کنند، بحرانی تر است. فرار مالیاتی مسئله های است که از چند جهت می تواند بر اقتصاد اثر گذار باشد نخست اینکه، توانایی دولت را در جمع آوری مالیات و برآوردن نیازهای بودجه ای کاهش می دهد در واقع، فرار مالیاتی با کاهش درآمدهای مالیاتی، توزیع بار مالیاتی را تحت تأثیر قرار داده و می تواند از طریق محدود کردن گزینه های مورد انتخاب دولت، سیاست مالی را با مشکل روبه رو سازد دوم اینکه، فرار مالیاتی می تواند یک سری تبعات منفی دیگری نیز برای اقتصاد به دنبال داشته باشد برای مثال، تحمیل بار بر بودجه دولت، با مشکل روبه رو ساختن تصمیم گیری های اقتصادی، توزیع ناعادلانه ثروت و تأثیر منفی بر پس انداز و انباشت سرمایه بخش خصوصی همراه است.

در کشورهای غنی از نظر منابع طبیعی، دولتها به دلیل سهل الوصول بودن درآمد ناشی از فروش ثروت منابع (مانند نفت) به اندکی به درآمدهای مالیاتی می کنند این در حالی است که درآمدهای مالیاتی باثبات ترین و مطمئن ترین منبع محسوب می شود. اقتصاد نفتی ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده و می توان به جرات گفت که دولت سهم بسیار ناچیزی از درآمدهای خود را از ناحیه درآمدهای مالیاتی کسب می کند. این درحالی است که مالیات ستانی در ایران سابقه دیرینه ای در حدود ۳۰۰۰ سال دارد. در کنار این مسائل، میزان فرار مالیاتی نیز به مشکل مهمی تبدیل شده است.

در این مطالعه به بررسی پدیده فرار مالیاتی و شناسایی عوامل مؤثر بر آن پرداخته شد اگرچه مطالعات تجربی متعددی با استفاده از تکنیک و روش های مختلف به بررسی و تجزیه و تحلیل این موضوع پرداخته اند، اما در بین آنها وجه مشترکی وجود دارد که عمده مطالعه های، نرخ مالیات، پیچیدگی قوانین و مقررات ذی ربط، سرمایه اجتماعی و تورم را عوامل اصلی تأثیرگذار بر فرار مالیاتی برشمرده اند مطالعه حاضر با استفاده از این یافته و لحاظ نمودن همه این عوامل به میزان چگونگی تأثیر هر یک بر پدیده فرار مالیاتی پرداخته است.

منابع و مراجع

۱. جعفرزاده، م. (۱۳۸۸)، مالیات و توسعه، تبریز: نشر علمیران.
۲. جاوید، م. (۱۳۸۹)، بررسی میزان تمایل شهروندان تهرانی به پرداخت عوارض شهرداری، بر اساس مدل پستل مطالعه موردی شهرداری منطقه ۲۱. تهران: پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.
3. Alm, J. (2004). Culture Differences And Tax Morale In The United States And Europe. Journal Of Economic Psychology. 27.
۴. صمدی، ع. و تابنده، ر. (۱۳۹۲)، فرار مالیاتی در ایران (بررسی علل و آثار و برآورد میزان آن)، پژوهشنامه مالیات/شماره نوزدهم.
- ضیائی بیگدلی، م. (۱۳۸۳). مالیات بر ارزش افزوده، مالیات مدرن. تهران: انتشارات پژوهشکده امور اقتصادی.
۵. محمدی، ج. (۱۳۸۶). مالیات و مسائل پیرامون. تهران: مرکز چاپ سحر.
۶. امیری، ک. و کیانی نژاد، ا. (۱۳۹۲)، سلامت و راهبردهای پیشگیری از فساد در نظام مالیاتی، تهران: مجله اقتصادی سال سیزدهم شماره های ۱ و ۲.
۷. نصر اصفهانی، م. و دلوی اصفهانی، م. (۱۳۹۲). بررسی عوامل موثر بر فرار مالیاتی بر اساس مدل پستل، از دیدگاه مؤدیان و کارشناسان مالیاتی. اصفهان: دو فصلنامه پژوهش های ماله اسلامی.
۸. هادیان، ا. و تحیلی، ع. (۱۳۹۱). شناسایی عوامل موثر بر فرار مالیاتی در اقتصاد ایران. فصلنامه علمی- پژوهشی سال هجدهم شماره ۲.
۹. جعفری صمیمی، ا. (۱۳۸۴)، بررسی عوامل موثر بر فرار مالیاتی: مطالعه موردی صنف طلا فروشان استان مازندران، پژوهش ها و سیاست های اقتصادی، جلد اول، شماره ۳۴.
10. Uadiale, O. (2010). An Empirical Study Of The Relationship Between Culture And Personal Income Tax Evasion In Nigeria. European Journal Of Economics, Finance And Administrative Sciences, 20(2).
11. Richardson, G. (2006). Determinants Of Tax Evasion: A Cross Country Investigation. Journal Of International Accounting, Auditing And Taxation, 15(2).
12. Sookram, S. (2005). Tax Evasion, Growth And The Hidden Economy In Trinidad And Tobago. Institute Of Social And Economic Studies, Working Paper 418.
13. Riahi-Belkaoui, A. (2004). Relationship Between Tax Compliance Internationally And Selected Determinants Of Tax Morale. Journal Of International Accounting, Auditing & Taxation, 13(2).